

Pratarmė

<https://doi.org/10.51554/SLL.21.51.01>

Skaitytojų dėmesiui pateikiame žurnalo *Senoji Lietuvos literatūra* 51 numerio publikacijas, skirtas įžymaus astronomo, Vilniaus akademijos (Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausiosios mokyklos) rektoriaus kun. Martyno Počobuto-Odlianickio (1728–1810) veiklai ir palikimui.

2018 m. minėjome 290-ąsias Počobuto gimimo metines. Šia proga Vilniaus universitete 2018 m. gruodžio 5–6 d. buvo surengta tarptautinė mokslinė konferencija *Rektorius kunigas Martynas Počobutas-Odlianickis – ryškiausia Vilniaus žvaigždė*, kuri vyko Vilniaus universiteto bibliotekos Baltojoje salėje – buvusioje senojoje astronomijos observatorijoje – ir Balinskių dvaro sodybos rūmuose Jašiūnuose. Konferencijoje buvo aptarta šio iškilaus mokslininko, karališkojo astronomo, Vilniaus astronomijos observatorijos vadovo, Paryžiaus mokslų akademijos nario-korespondento veikla, moksliniai pasiekimai, jo turtingas ir įvairialypis palikimas, kuris dar nėra išsamiai ištirtas. Pažymėtina, kad vien Počobuto korespondencija yra itin gausi – ją sudaro keli tūkstančiai laiškų įvairiems asmenims, dauguma jų yra saugoma Vilniaus universiteto bibliotekoje. Dalis konferencijoje pristatytų pranešimų įgijo straipsnių pavidalą ir sudaro šio *Senosios Lietuvos literatūros* numerio pagrindą.

Šiame žurnalo numeryje galima išskirti tris pagrindines tyrimų temines grupes. Pirmojoje straipsnių grupėje per literatūrologinių ir istorinių tyrimų prizmę pristatomas epistolinis Počobuto palikimas, jo komunikacija su Vakarų Europos mokslininkais, kitų Apšvietos epochos asmenybių susirašinėjimas su Vilniaus astronomu. Antrojoje aptariama korespondencija su įžymiausiais epochos literatais, o trečiojoje pristatoma Počobuto leidybinė veikla, taip pat veikla, susijusi su neturtingiems bajorams skirtu konviktu.

Su Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomu epistoliniu palikimu ir vykdymais šių rankraščių aprašymo bei skaitmeninimo darbais skaitytoją supažindina Veronikos Girininkaitės straipsnis „Martyno Poczobuto-Odlanickio korespondencija Vilniaus universiteto bibliotekoje“. Daiva Milinkevičiūtė, remdamasi Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomais šaltiniais, straipsnyje „Draugijų žmogus: Martyno Počobuto-Odlanickio komunikacija su Vakarų Europos mokslininkais XVIII amžiaus antroje pusėje“ aptaria Počobuto mokslinius ryšius su Vakarų Europos mokslo draugijomis, akademijomis ir mokslo žmonėmis, nagrinėja mokslo idėjų cirkuliacijos reiškinius.

Reginos Jakubėnas straipsnyje aprašomos kunigo Remigijaus Kosakovskio pastangos siekiant Počobuto priėmimo į Prancūzijos karališkosios akademijos narius, apie kurias liudija Kosakovskio ir Počobuto korespondencija. Kosakovskio laiškuose, rašytuose iš Paryžiaus, gausu pastebėjimų ir pamąstymų apie ano meto Paryžiaus gyventojų papročius, įžymių rašytojų, tokių kaip Voltaire'as ir Jeanas-Jacquessas Rousseau, kritikos. Ši korespondencija taip pat liudija apie Vilniaus ir Paryžiaus keitimąsi mokslo idėjomis ir Vilniaus akademinės bendruomenės gyvą ryšį su Prancūzijos mokslo bendruomene.

Kiti trys šio *SLL* numerio straipsniai skirti Počobuto susirašinėjimui su įžymiausiais Apšvietos epochos lenkų rašytojais. Tomaszo Chachulskio straipsnis „Franciszekas Karpińskis ir Martynas Počobutas – apie Vilniaus akademijos rektoriaus ir dvarininko poeto susirašinėjimą“ atskleidžia mažai žinomą dviejų Apšvietos epochos asmenybių susirašinėjimo istoriją: Vilniaus akademijos rektoriaus Počobuto ir įžymaus lenkų sentimentalizmo atstovo, visuotinai pripažinto poeto Franciszeko Karpińskio korespondenciją papildydavo abiejų autorių, poezijos kūriniai. Wojciecho Kaliszewskio straipsnyje „Vilniaus astronomas. Martyno Počobuto-Odlanickio susirašinėjimas su Adomu Naruševičiumi“ aptariama Počobuto ir vyskupo Adomo Naruševičiaus, vieno svarbiausių kultūrinio gyvenimo veikėjų Stanislavo Augusto Poniatovskio valdymo laikais, korespondencija. Počobutas kreipėsi į Naruševičių prašydamas paramos savo mokslinių tyrimų iniciatyvoms bei pristatė planus įsteigti Mokslo draugiją, kurios tikslas buvo skleisti žinias. Magdalenos Partykos straipsnyje „Keli Franciszeko Zabłockio laišakai Martynui Počobutui“ nagrinėjami šeši iki šiol nepublikuoti Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomi Zabłockio laišakai Martynui Počobutui (1789–1791), rašyti įvairiais klausimais, susijusiais su mokyklomis ir akademinės bendruomenės padėtimi Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Kazimierzo Puchowskio straipsnyje „Rektorius Martynas Počobutas ir neturtingiems bajorams skirtų konviktų koncepcija Edukacinės komisijos laikais“ trumpai pristatoma šių konviktų steigimo istorija, mokymosi sąlygos. Aptariamai ir neturtingųjų bajorų edukaciniai siekiai, kuriuos atspindi bajorų prašymai, adresuoti LDK Vyriausiosios mokyklos rektoriui Počobutui kaip vienam iš šio konvikto globėjų ir koncepcijos autorių.

Agnieszkos Lis-Listwon straipsnyje „Martynas Poczobutas-Odlanickis, Józefas Epifanis Minasowiczius, Pranciškus Bohomolecas – jėzuitų leidėjai“ aptariama trijų Apšvietos epochos leidėjų – astronomo ir rektoriaus Počobuto, literato ir redaktoriaus Minasowicziaus ir pedagogo Bohomoleco – veikla, kuriai didelės įtakos turėjo jėzuitų kolegijose gautas išsilavinimas. Jėzuitų mokslo įstaigose ypatingas dėmesys buvo skiriamas būtent humanitariniams mokslams.

Jolanta Kowal straipsnyje „*Auctor beatae pacis...*“: Imperatoriaus Aleksandro I įvaizdis proginiuose Martyno Počobuto-Odlanickio eilėraščiuose“ nagrinėja du proginius Počobuto eilėraščius, skirtus imperatoriaus Aleksandro I garbei, kitų to meto tokio tipo tekstų kontekste. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiosios mokyklos rektorius labai tikėjosi iš naujojo Rusijos imperatoriaus paramos jo vadovaujamos institucijos veiklai.

Šiame *SLL* numeryje publikuojami naujas įžvalgas ir vertinimus atveriantys straipsniai praturtins žinias apie iškiliausią Apšvietos epochos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mokslininką, žymų astronomą, kurio moksliniai atradimai buvo pripažinti Karališkosios Londono draugijos ir Paryžiaus akademijos.

Taip pat „Publikacijų“ rubrikoje skelbiamas Sergejaus Temčino straipsnis, skirtas naujai išaiškintam čekiškos knygos *Lucidas* 1563 m. vertimui į rusėnų kalbą, ir pats šaltinis. Anotacijos pristato naujus mokslinius leidinius, o „Kronika“ – 2021 m. pirmojo pusmečio įvykius.

REGINA JAKUBĖNAS

Vilnius, 2021 m. birželio 10 d.

Foreword

<https://doi.org/10.51554/SLL.21.51.01>

For the consideration of our readers, we present the publications of the 51st issue of the journal *Senoji Lietuvos literatūra* (Early Lithuanian Literature) that are dedicated to the priest Marcin Poczobut-Odlanicki (Lith. Martynas Počobutas-Odlanickis, 1728–1810), a famous astronomer and the rector of the Vilnius Academy (the principal school of the Grand Duchy of Lithuania).

In 2018, we celebrated the 290th anniversary of Poczobut's birth. On this occasion, on 5–6 December 2018, Vilnius University hosted an international scholarly conference 'The Brightest Star on the Vilnius Firmament – Rector Marcin Poczobut-Odlanicki', which was held in the White Hall of the Vilnius University Library (the former old astronomical observatory) and in Baliński's manor house in Jašiūnai. The conference focused on the activities, scientific achievements, and rich and varied legacy of this eminent scientist, the royal astronomer, the head of the Vilnius Astronomical Observatory, and a corresponding member of the Paris Academy of Sciences, which has not been comprehensively investigated so far. It should be noted that Poczobut's correspondence alone is very extensive: it comprises several thousand letters to various individuals, most of which are kept at the Vilnius University Library. Some of the papers presented at the conference have evolved into articles and now comprise the basis of the present issue of *Senoji Lietuvos literatūra*.

Three thematic fields can be distinguished in this journal. The first one presents, through the prism of literary and historical research, Poczobut's epistolary legacy, his communication with Western European scientists, and correspondence of other figures of the Enlightenment with the astronomer in Vilnius. The second field focuses on his correspondence with the outstanding literary figures of the time, and the third one presents Poczobut's publishing

work and his activities related to the boarding school (Lat., *convictus*) for the impoverished nobility.

Veronika Girininkaitė's article 'The Correspondence of Marcin Poczobut-Odlanicki in the Vilnius University Library' introduces the reader to the epistolary legacy at the Vilnius University Library and to the ongoing work of describing and digitising these manuscripts. Referring to the sources stored in the Manuscript Department of the Vilnius University Library, Daiva Milinkevičiūtė discusses Poczobut's scholarly relations with Western European scientific societies, academies, and scientists and examines the phenomena of the circulation of ideas in her article 'The Man of Societies: Marcin Poczobut-Odlanicki's Communication with Western European Scientists in the Second Half of the Eighteenth Century'.

In her article 'Fr. Remigiusz Kossakowski's Reports about His Efforts to Achieve Election of Fr. Marcin Poczobut-Odlanicki as a Member of the French Royal Academy of Sciences', Regina Jakubėnas describes priest Remigiusz Kossakowski's efforts to achieve Poczobut's admission to the French Royal Academy as they are reflected in the correspondence between Kossakowski and Poczobut. Kossakowski's letters from Paris abound in observations and reflections on the customs of the Parisians at the time and criticism of such famous writers such as Voltaire and Jean-Jacques Rousseau. Their correspondence also points to the exchange of scientific ideas between Vilnius and Paris and to the lively relationship between the academia of Vilnius and the French scientific community.

The next three articles in this issue of *Senoji Lietuvos literatūra* focus on Poczobut's correspondence with the outstanding Polish writers of the Enlightenment. Tomasz Chachulski's article 'Franciszek Karpiński and Marcin Poczobut: On the Correspondence Between the Rector of Vilnius Academy and the Poet-Landowner reveals the little-known history of the correspondence between these two personalities of the Enlightenment era. The letters exchanged by Poczobut and Franciszek Karpiński, the outstanding representative of the Polish Sentimentalism and a universally recognised poet, were enriched with poetry by both authors. Wojciech Kaliszewski's article 'The Astronomer of Vilnius. The Correspondence of Martynas Poczobut-Odlanicki and Adam Naruszewicz' discusses the correspondence between Poczobut and Bishop Adam Naruszewicz, one of the most important figures

of the cultural life during the reign of Stanisław August Poniatowski. Poczobut wrote to Narusewicz asking for support for his research initiatives and outlined his plans to establish the Scientific Society with the aim of disseminating knowledge. Magdalena Partyka's article 'Several Letters from Franciszek Zabłocki to Marcin Poczobut' examines Zabłocki's six yet unpublished letters to Marcin Poczobut written between 1789 and 1791 and kept at the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences. They addressed a wide range of issues related to schools and the situation of the academic community in the Grand Duchy of Lithuania.

Kazimierz Puchowski's article 'Rector Marcin Poczobut and the Concept of Boarding Schools for the Impoverished Nobility in the Era of the Committee of National Education' presents a brief history of the founding of these boarding schools (Lat., *convictus*) and conditions of education. The author discusses educational aspirations of the poor nobility, which are reflected in the requests of the nobles addressed to Poczobut, the rector of the principal school of the Grand Duchy of Lithuania, as one of the guardians of the boarding school and the author of its concept.

In her article 'Marcin Poczobut-Odlanicki, Józef Epifani Minasowicz, and Franciszek Bohomolec: The Editors with a Jesuit Education', Agnieszka Lis-Listwon discusses the activities of three publishers of the Enlightenment era: the astronomer and rector Poczobut, the man of letters and editor Minasowicz, and the teacher Bohomolec, all of them heavily influenced by the education they had received at Jesuit colleges where special attention was given to the humanities.

Jolanta Kowal in the article "Auctor beatae pacis...": The Image of Tsar Alexander I in Marcin Poczobut-Odlanicki's Paeans' examines two occasional poems by Poczobut that he composed in honour of Emperor Alexander I in the context of other texts of this type of that time. The rector of the principal school of the Grand Duchy of Lithuania was hoping that the new Russian Emperor would lend tangible support for the activities of the institution he led.

The articles in this issue of the *Senoji Lietuvos literatūra* will expand the knowledge about the most eminent scientist of the Grand Duchy of Lithuania of the Enlightenment era, the prominent astronomer whose scientific discoveries were recognised by both the Royal Society of London and the Paris Academy.

The 'Publications' section also features an article by Sergei Temchin on the newly discovered 1563 translation of the Czech book *Lucidar* into Ruthenian and the source itself. The abstracts present new scholarly publications, while the events of the first half of 2021 are highlighted in the 'Chronicle'.

REGINA JAKUBÉNAS

Vilnius, 10 June 2021